

Piotr Gołos¹

Spoleczne znaczenie publicznych funkcji lasu – pożądany dla rekreacji i wypoczynku model drzewostanu i lasu

Social importance of public forest functions – desirable for recreation model of tree stand and forest

Abstract. This publication presents the results of the investigation conducted in the years 1998–2006 with the goal to study social preferences and expectations towards selected public forest services as well as to define stand and forest characteristics as desired for a place of relaxation and recreation on the base of verbal descriptions and photographs presented by respondents. Questionnaires were presented to forest visitors in four Forest Promotional Complexes (LKP) and to the residents of the Podlaskie province (agricultural region) and of the Śląskie province (industrial region). In Łódź the city residents were interviewed within the area of the largest in Europe forest complex located inside the city boundaries (Łagiewnicki Forest), and in Warsaw within urban forests surrounding the capital. According to responses of respondents, the most important forest function is air protection, and the next important is the role of the forest as habitat for plants and animals. Forest recreation was recognized on the third place of the social significance of public forest functions and its management. The characteristics of the forest desirable for recreation included the following: forest should be tall, old, with the large amount of light reaching the green ground cover of the forest, with mixed species composition and rich forest ground cover. The comparison of the stand and forest model created from the verbal descriptions only in several cases was supported by pictures reflecting various stand types, which were presented during the photographic part of the survey.

Key words: recreational forest function, questionnaire survey, non-timber forest and forest management functions

1. Wprowadzenie

Analiza procesów zmysłowego postrzegania przez ludzi szeroko rozumianego środowiska naturalnego, w tym również ekosystemów leśnych, jak również ujawniania preferencji i oczekiwań społecznych wobec lasu i gospodarki leśnej jest procesem złożonym, wymagającym zaangażowania podstaw teoretycznych oraz aparatu pojęciowego różnych dyscyplin naukowych. Niezależnie od tego, czy podejmujemy próbę analizy oraz wyjaśnienia społecznego postrzegania lasu jako miejsca wypoczynku i rekreacji, lasu jako miejsca (środowiska) życia roślin i zwierząt, czy lasu jako dostawcy surowca drzewnego wraz z dorobkiem nauk leśnych należy uwzględnić dorobek psychologii społecznej (teoria potrzeb

człowieka, teoria percepcji krajobrazu), socjologii (zagadnienia środowiska naturalnego we współczesnych teoriach socjologicznych) czy też ekonomii (teoria wartości, w tym przede wszystkim teoria użyteczności krańcowej). Można przyjąć tezę, iż obecnie trudno lub nawet jest niemożliwe, aby tylko na gruncie nauk leśnych poszukiwać rozwiązań problemów współczesnej wielofunkcyjnej gospodarki leśnej, w której ważne miejsce zajmują publiczne świadczenia lasu. Włączenie badań społecznych do badań leśnych, to nie tylko konieczność metodyczna zwiększająca możliwości poznawcze analizowanych zjawisk, ale przede wszystkim wymiar praktyczny uzyskanych wyników tego rodzaju analiz dla podmiotów odpowiedzialnych za gospodarkę leśną. Znajomość opinii oraz sposobów postrzegania lasów i go-

¹ Instytut Badawczy Leśnictwa, Zakład Zarządzania Zasobami Leśnymi, Sękocin Stary, ul. Braci Leśnej 3, 05-090 Raszyn;
Fax: +48 227200397; e-mail: P.Golos@ibles.waw.pl

spodarki leśnej umożliwiła ustalenie nie tylko działań z zakresu public relations¹, ale przede wszystkim wybór akceptowanych społecznie sposobów praktycznej realizacji wielofunkcyjnej gospodarki leśnej – jest to sposób na eliminowanie potencjalnych źródeł konfliktów społecznych, a jednocześnie najlepszy mechanizm efektywnej alokacji środków publicznych w powszechnie akceptowane kierunki działań gospodarczych w lesie.

Zmieniająca się rola i znaczenie lasu oraz gospodarki w codziennym życiu człowieka sprawia, że obecnie istnieje wręcz konieczność wykorzystania osiągnięć nauk społecznych w różnorodnych badaniach leśnych od urządzania i hodowli lasu, przez ochronę i inżynierskie zagospodarowanie lasu, do zagadnień ekonomicznych. Jest to istotne nie tylko ze społecznego punktu widzenia, ale również ważne dla gospodarki leśnej, która od co najmniej 50 lat traci znaczenie ekonomiczne (spadek udziału leśnictwa w PKB), na rzecz wzrostu znaczenia społecznego – różnorodność, zakres oraz intensywność świadczenia publicznych funkcji lasu. Zjawisko to jest ważną przesłanką za tym, aby leśnictwo wielofunkcyjne poszukiwało źródeł dochodów również poza produkcją drewna, w tym również w urynkowaniu choćby części publicznych świadczeń, spośród których najbliższe takiemu rozwiązaniu są rekreacyjne dobra i usługi gospodarki leśnej. Sprzyja temu obecny okres rozwoju ludzkości, który można nazwać „erą wypoczynku²”, w której nastąpiła radykalna zmiana struktury wykorzystania czasu w życiu człowieka³. Odpowiada za to przede wszystkim skrócenie tzw. „czasu publicznego” przeznaczanego na pracę, dzięki czemu powiększa się zasób „czasu prywatnego”, przeznaczanego na wypoczynek (Sztompka 2004) realizowany również w lesie. Zjawisko to, szczególnie w krajach wysoko rozwiniętych, następuje wraz ze wzrostem zamożności społeczeństwa. Więcej wolnego czasu oraz powszechny dostęp do środków komunikacji umożliwiających łatwe przemieszczanie się⁴ sprawia, że pojawiają się większe możliwości

realizowania przez współczesnego człowieka różnych form aktywności w czasie wolnym od pracy, poza miejscem zamieszkania (Winiarski et Zdebski 2008). Takie możliwości w odniesieniu do lasu sprawiają, że rosną oczekiwania społeczne względem rekreacyjnego i turystycznego przygotowania środowiska leśnego. Różne grupy ludzi podczas wizyt w lesie, powiększają o nim swoją wiedzę, dokonując niejednokrotnie bardzo surowej i czasami wręcz profesjonalnej oceny prowadzonej gospodarki leśnej. Jest to cecha współczesnego społeczeństwa, które Beck (1986) nazywał „społeczeństwem ryzyka”⁵, mając na uwadze wzrost wiedzy oraz dostępności i zasobu informacji o otaczającym świecie, w tym również o znaczeniu środowiska naturalnego dla jakości życia człowieka. Tego rodzaju zmiany świadomości człowieka są określane jako wzrost „percepcji i świadomości zagrożeń”, które pojawiają się w czasie szybkich i różnorodnych zmian cywilizacyjnych wraz z towarzyszącymi im „nieprzewidywalnymi i niepożądanymi efektami”, jakie występują w środowisku naturalnym, najczęściej jego kosztem (Sztompka 2004).

Podstawą dążeń do kontaktu ze środowiskiem leśnym, w tym również wypoczynku i rekreacji⁶, w odmiennym od codziennego środowiska człowieka otoczeniu są naturalne uwarunkowania psychologiczne, kształtowane przez obowiązującą hierarchię potrzeb człowieka. Najbardziej znanym ich podziałem jest klasyfikacja Masłowa, według której wszystkie działania człowieka ukierunkowane są na zaspokajanie różnorodnych potrzeb (Winiarski et Zdebski 2008). Wśród potrzeb, należy wymienić bardzo ważną dla każdego człowieka potrzebę bezpieczeństwa, która w przypadku ekosystemów leśnych wiąże się z funkcjami ochronnymi lasu oraz potrzebę samorealizacji – której spełnienie w lesie prowadzi do jego użytkowania jako przestrzeni wypoczynku, rekreacji oraz różnego rodzaju aktywności ruchowej. Wytlumaczenia potrzeby kontaktu człowieka ze środowiskiem naturalnym można również poszuki-

1 Public relations – (ang. kontakty z otoczeniem) oznacza działania polegające na kształtowaniu relacji społecznych oraz wizerunku, najczęściej podmiotu gospodarczego z jego otoczeniem.

2 Udział czasu związanego z okresem dzieciństwa, nauki, wypoczynku, sportu i podróży zwiększył się w latach 1930–2000 z 19% do 59% (Grzywacz 2004).

3 We współczesnym społeczeństwie mówi się o „obsesji czasu”. Zegar i kalendarz zaczynają rządzić światem. Mówi się o alokacji czasu, a więc wyodrębnieniu pewnych okresów dla określonych typów czynności, np. wyróżnia się czas prywatny oraz czas publiczny. Stąd też czas nabiera charakteru zasobu, a nawet towaru, którym można gospodarować, nawet sprzedać lub kupić czas (Sztompka 2004).

4 W Niemczech 58,8% przejechanych samochodem kilometrów związanych jest z czasem wolnym (zakupy, urlop, wypoczynek), natomiast w Szwajcarii 23,4% przejazdów związanych z aktywnością rekreacyjną w wolnym czasie (Jagemann 2004).

5 Społeczeństwo ryzyka (Risikogesellschaft) Becka jest zdominowane przez istnienie zagrożeń wynikających ze zdegradowanego środowiska i sposobów w jaki je rozumiemy i na nie reagujemy (Sztompka 2004).

6 Rekreacja, czyli odnowa, albo jeszcze inaczej odświeżenie, jest przeciwieństwem pracy i pochodną czasu wolnego (Bańka 2002), bez względu na to jakiej formy aktywności ona dotyczy, czy jest to aktywność na świeżym powietrzu, rozrywkowa, sportowa czy artystyczna. Autorzy podają różne definicje rekreacji, podkreślając w tym rodzaju działalności człowieka nieprzymuszoną wolę, zabawę, możliwość wzbogacania wiedzy oraz aktywne uczestnictwo w życiu społecznym i rodzinnym.

wać na gruncie biofilii Wilson (1984), według której ludzie powiązani są z krajobrazem naturalnym oraz obszarami naturalnymi w stanie pierwotnym na poziomie genetycznym – w genach mają zakodowane preferencje wobec przyrody (Bańka 2002). Ponadto wg teorii psychofizycznej redukcji stresu Ulricha (1984) potrzebę kontaktu z przyrodą uzasadnia możliwość zmniejszenia stresu w wyniku oglądania widoków przyrody⁷, zaś wg teorii regeneracji uwagi Kaplana (1995) człowiek dąży do kontaktu ze środowiskiem naturalnym, ponieważ, dzięki fascynacji przyrodą oraz możliwości zdystansowania się w środowisku naturalnym od codziennych spraw zawodowych oraz rodzinnych, poprawia swoją koncentrację (Tomalak 2006).

Wraz z poszukiwaniem uzasadnienia dla istniejących czy też identyfikacji nowych potrzeb człowieka odnośnie do środowiska naturalnego oraz prób różnorodnych ich klasyfikacji, duże znaczenie dla pełnego procesu ich poznania ma identyfikacja sposobów, w jaki człowiek odbiera środowisko naturalne (obserwuje przyrodę). Zależą one od sposobów postrzegania i oceny poszczególnych elementów środowiska naturalnego – od procesu percepcji, który jest wyjaśniany na gruncie teorii psychologicznych. Spośród różnorodnych prób wyjaśnienia procesu fizycznego (wzrokowego) postrzegania otoczenia, na uwagę zasługują m.in. postaciowa teoria percepcji „Gestalt”⁸, transakcyjna teoria percepcji⁹ oraz ekologiczna teoria percepcji¹⁰ (Wolski 2002).

Wszystkie wymienione powyżej społeczne i ekonomiczne aspekty związane z rozwojem cywilizacji oraz czynniki psychologiczne, które są uwarunkowane naturą człowieka, sprawiły, że w krajach wysoko rozwiniętych, w ciągu ostatnich dziesięcioleci gospodarka leśna przestała być kojarzona przez społeczeństwo tylko z pro-

dukcją surowca drzewnego. Doprowadziło to między innymi do rozpropagowania idei wielofunkcyjnej gospodarki leśnej, której jednym z ważniejszych zadań wraz ze wzrostem poziomu życia ludzi (zaspokojone potrzeby mieszkaniowe, opieki zdrowotnej, oświaty i żywienia, większa ilość wolnego czasu), jest zapewnienie warunków wypoczynku. Realizacja tego zadania przez gospodarkę leśną musi odbywać się w zgodzie z realizacją ekologicznych i ochronnych funkcji lasu i gospodarki leśnej, ponieważ wzrost społecznej wiedzy i świadomości wyzwala w ludziach poszukujących atrakcyjnych obszarów leśnych, również żądanie poprawy stanu środowiska naturalnego, z którym w sposób jednoznaczny kojarzone są lasy. Można nawet mówić o swoistej „modzie” na nieracjonalną z ekonomicznego punktu widzenia chęć posiadania lasu, co w warunkach Polski przejawia się dużym popytem na zalesione działki rekreacyjne i w mniejszym zakresie na poszukiwanie przez mieszkańców dużych miast opuszczonych na wsi „siedlisk z lasem”.

Przeważająca część ludzi wybierając las jako miejsce wypoczynku i rekreacji nie dokonuje tego w sposób przypadkowy. Każdy człowiek podejmując decyzję o wykorzystaniu pewnej części czasu wolnego (będącego wartością samą w sobie oraz nośnikiem wartości) w lesie kieruje się w tym procesie informacjami medialnymi oraz własną wiedzą i doświadczeniem, co pozwala mu ocenić podstawowe elementy wpływające na atrakcyjność ekosystemów leśnych, w tym między innymi: dostępność lasu (np. odległość oraz sieć dróg), jego wygląd (np. wysokość, ilość światła w dnie lasu, skład gatunkowy drzewostanu), stan zagospodarowania (np. infrastruktura, sposób zagospodarowania, porządek i czystość). Zestawiając tego rodzaju elementy z własną sytu-

7 Według Krzymowskiej-Kostrowickiej (1997) w percepcji krajobrazu postrzega się i ocenia dany obiekt głównie pod względem jakości wizualnej. Nie postrzega się szczegółów lecz linie, plamy barwne, akcenty, tworzące łącznie harmonijne lub dysharmonijne układy przestrzenne. Zestawienie barwne w oglądzie dalekiego zasięgu oddziałują na organizm ludzki wybitnie uspakajająco, likwiduje stresy i napięcia emocjonalne (jest więc oceniane pozytywnie). Strefa percepcji orientacyjnej (20–500 m) decyduje o zachowaniach rekreacyjnych – służy orientowaniu się w przestrzeni i określaniu przydatności. W obszarze tym najwyraźniej daje się odczuć rola perspektywy (wyznacza strefy indywidualnego bezpieczeństwa) oraz punktów lub też obiektów przyciągających uwagę (np. kapliczka, kępa drzew).

8 W postaciowej teorii percepcji „Gestalt” (Gestalt niem. – postać, kształt, forma), najważniejszym pojęciem jest forma. Nasza percepcja sprowadza się do dostrzegania figur (np. budynek jest figurą, a otaczający go krajobraz tłem). W procesie percepcji odbierane są pewne całości.

9 Transakcyjna teoria percepcji, skupia uwagę na zależnościach zachodzących pomiędzy człowiekiem a jego środowiskiem życia. Percepcja rozważana jest w tym przypadku jako transakcja, w której środowisko i obserwator, a także wyniki percepcji wzajemnie od siebie zależą. Transakcyjna teoria percepcji, skupia uwagę na zależnościach zachodzących pomiędzy człowiekiem a jego środowiskiem życia. Percepcja rozważana jest w tym przypadku jako transakcja, w której środowisko i obserwator, a także wyniki percepcji wzajemnie od siebie zależą. Jednym z podstawowych uwarunkowań percepcji jest to, co jest ważne dla konkretnego obserwatora. Środowisko otaczające obserwatora jest czymś więcej aniżeli tylko obiektem czy obrazem, istotne jest znaczenie bezpośredniego doznania.

10 Ekologiczna teoria percepcji odwołuje się do zmysłów i ich możliwości poznawczych (orientacja w przestrzeni, słuch, dotyk, smak, węch i wzrok). Według tej teorii zdolności percepcyjne człowieka są wrodzone, a nie wyuczone w wyniku „transakcji” ze środowiskiem.

acją ekonomiczną, społeczną oraz zasobem wolnego czasu, jednostka podejmuje decyzje co do wizyty w lesie, określając miejsce, czas oraz cel, jak również jej koszty (policzalne i wymierne – dojazd i powrót oraz pobyt) i spodziewane korzyści (najczęściej niewymierne, pozostające w świadomości człowieka, choć możliwe do ustalenia w sposób szacunkowy, jako wartość quasi-rynkowa, choćby z wykorzystaniem metody wyceny warunkowej – Contingent Valuation Method)¹¹.

Rosnący popyt na różnego rodzaju niematerialne świadczenia lasów wraz z uwarunkowaniami gospodarczymi, przyrodniczymi oraz politycznymi determinują zakres realizacji funkcji produkcyjnej – produkcji surowca drzewnego. Sytuacja, w której realizacja publicznych funkcji lasu generuje dodatkowe koszty gospodarki leśnej oraz zmniejsza przychody z tytułu produkcji surowca drzewnego zmusza leśników, poza ciągłym doskonaleniem metod zagospodarowania, ochrony i użytkowania lasu, zapewniających trwałość lasu, do podjęcia również wysiłku na rzecz identyfikacji preferencji społecznych. Ich rozpoznanie powinno stać się podstawą działań mających na celu zaspokojenie oczekiwań różnych grup społecznych w zakresie dóbr i usług publicznych funkcji lasu i gospodarki leśnej. W świetle przyjętego modelu leśnictwa wielofunkcyjnego jest to w pełni uzasadnione, ponieważ podjęcie decyzji w zakresie zwiększenia zakresu czy intensyfikacji pozaprodukcyjnych funkcji lasu, w warunkach braku dostatecznego zakresu informacji, będzie skutkowało w wielu przypadkach nieefektywnym wykorzystaniem środków pieniężnych. Ma to duże znaczenie dla sytuacji ekonomicznej gospodarki leśnej, ponieważ w ogromnej większości koszty realizacji publicznych funkcji lasu, w tym również funkcji rekreacyjnej obciążają przychody ze sprzedaży surowca drzewnego – jedyne na dzień dzisiejszy realnego źródła dochodów gospodarki leśnej. Informacje uzyskane w badaniach społecznych, zestawione z wiedzą leśników oraz możliwościami gospodarstwa i środowiska leśnego, pozwalają nie tylko sprostać oczekiwaniom społecznym, ale również wdrożyć w tym zakresie optymalne rozwiązania (racjonalizować koszty) oraz kształtować w świadomości społecznej pozytywny wizerunek gospodarki leśnej, która efektywnie eksploatuje zasoby leśne z uwzględnieniem potrzeb człowieka, przestrzegając wymogów ochrony przyrody.

Ma to szczególne znaczenie na obszarach leśnych cennych pod względem przyrodniczym oraz położonych w bliskim sąsiedztwie dużych miast, gdzie środowisko leśne poddane jest szczególnej antropopresji.

Odpowiedzi na wybrane aspekty poruszone we wstępie zawierają przedstawione poniżej najważniejsze wyniki badań potrzeb i preferencji społecznych w zakresie wybranych pozaprodukcyjnych funkcji lasu, w tym w sposób szczególny odnośnie do wyglądu drzewostanu i lasu – jednej z najważniejszych cech, według której społeczeństwo kwantyfikuje przydatność środowiska leśnego dla rekreacji i wypoczynku. Przedstawione badania przeprowadzono w latach 1998–2006 w Zakładzie Ekonomiki i Polityki Leśnej Instytutu Badawczego Leśnictwa w Warszawie.

2. Charakterystyka obiektów badawczych, cel i zakres oraz metodyka badań

Prezentowane wyniki omawiają społeczne preferencje odnośnie do wybranych publicznych funkcji lasu ustalone w bezpośrednich badaniach ankietowych losowych prób respondentów zróżnicowanych pod względem charakterystyk społecznych i ekonomicznych. Badania przeprowadzono w dziesięciu obiektach leśnych położonych w różnych częściach Polski, zróżnicowanych przyrodniczo. Ponadto przedstawiono wyniki dwóch badań ogólnopolskich zleconych przez IBL i przeprowadzonych przez Ośrodek Badania Opinii Publicznej (OBOP) na losowych reprezentatywnych próbach mieszkańców Polski. Biorąc pod uwagę relatywnie krótki okres realizacji prezentowanych badań oraz fakt, że w tym czasie nie wystąpiły czynniki, które mogłyby w sposób zasadniczy zmienić preferencje społeczne odnośnie do najważniejszych publicznych funkcji lasu, uzyskane wyniki można uznać za w pełni porównywalne.

W czterech Leśnych Kompleksach Promocyjnych (LKP) (Lasy Gostyńskie-Włocławskie – LGW, Lasy Beskidu Śląskiego – LBS, Lasy Oliwsko-Darżlubskie – LOD i Lasy Janowskie – LJ) oraz na terenie RDLP w Krakowie badania ankietowe przeprowadzono wśród turystów, natomiast w województwie podlaskim i śląskim, w lasach miejskich Łodzi i w LKP Lasy Warszawskie (LW) ankietowano mieszkańców¹². We wszy-

¹¹ Metoda wyceny warunkowej, nazywana również metodą kontyngentową jest jednym z najczęściej stosowanych sposobów wyceny wartości ekonomicznej publicznych dóbr środowiska naturalnego, w tym również pozaprodukcyjnych funkcji lasu. Polega ona na ustaleniu w badaniach ankietowych wartości pieniężnej określanej jako skłonność/gotowość do zapłacenia hipotetycznej kwoty za możliwość korzystania z dóbr środowiska na dotychczasowym poziomie (format pytania WTP – Willingness To Pay) lub kwoty jaką ankietowani byli gotowi zaakceptować w zamian za powstrzymanie się od dalszego użytkowania wycenianego dobra lub usługi środowiska (format pytania WTA – Willingness To Accept) (Gołos 1998, 2001).

¹² W lasach miejskich Łodzi oraz w LKP Lasy Warszawskie ankietowano mieszkańców, którzy odwiedzili lasy, natomiast w przypadku regionu śląskiego oraz podlaskiego ankietowano mieszkańców w miejscu ich zamieszkania.

stkich badaniach wykorzystano bezpośrednią ankietyzację z wykorzystaniem kwestionariusza ankiety.

Głównymi celami prezentowanych badań (w nawiasach podano skrót nazwy LKP, rok realizacji badań, liczbę pytań w ankiecie), przedstawionymi w porządku chronologicznym ich realizacji było ustalenie:

1) wartości pieniężnej rekreacyjnej funkcji lasu na przykładzie lasów LKP Lasy Gostynińsko-Włocławskie (LGW) – 877 wywiadów z turystami (1998), (16);

2) społecznych potrzeb odnośnie do wybranych pozaprodukcyjnych funkcji lasu w LKP Lasy Beskidu Śląskiego (LBS) – 125 wywiadów z turystami i 65 – z mieszkańcami (2000), (16);

3) znaczenia pozaprodukcyjnych funkcji lasu – 1073 wywiadów z reprezentatywną losową próbą mieszkańców Polski powyżej 15 roku życia, badania ogólnopolskie OBOP (2000), (4);

4) propozycji modelowego zagospodarowania lasu dla rekreacji i wypoczynku w LKP Lasy Beskidu Śląskiego (LBS), Lasy Oliwsko-Darżlubskie (LOD) i Lasy Janowskie (LJ) – 150 ankiet w LKP LOD, 113 ankiet w LKP LJ i 81 ankiet w LKP LBS (2001), (18);

5) opinii społecznej wobec rekreacyjnej funkcji lasu – 1106 wywiadów z reprezentatywną losową próbą mieszkańców Polski powyżej 15 roku życia, badania ogólnopolskie OBOP (2001), (10);

6) aspektów wielofunkcyjnej gospodarki leśnej – 908 wywiadów w regionie przemysłowym (województwo śląskie) i 595 wywiadów w regionie wiejskim (województwo podlaskie) (2002), (23);

7) zagospodarowania lasów miejskich w Łodzi (624 ankiety przeprowadzone wśród mieszkańców Łodzi wypoczywających na terenie Lasów Łagiewnickich) (2004), (26);

8) różnic w wartości udziału leśnictwa w PKB, poprzez włączenie wartości pozaprodukcyjnych funkcji lasu oszacowanej różnymi metodami, na przykładzie RDLP w Krakowie (300 ankiet przeprowadzonych z turystami na terenie nadleśnictwa Krościenko) (2005), (3);

9) modelowego zagospodarowania lasów podmiejskich na przykładzie LKP Lasy Warszawskie (160 ankiet z mieszkańcami Warszawy przeprowadzonych w lesie) (2006), (22).

Bogaty materiał empiryczny (prawie 6,2 tys. ankiet) z dziesięciu obiektów badawczych oraz dwóch badań ogólnopolskich pozwolił w prezentowanej publikacji przedstawić porównanie uzyskanych wyników w zakresie społecznego postrzegania, odbioru oraz oceny lasu i gospodarki leśnej pod względem:

– znaczenia i hierarchii najważniejszych publicznych funkcji lasu,

– preferowanego wyglądu drzewostanu i lasu.

W prezentowanych badaniach ankietowane osoby odpowiadały na pytania zamknięte, wybierając odpowiedzi z zaproponowanego zestawu – kafeterii¹³, zgodne ze swoimi poglądami. W każdej ankiecie zamieszczono metryczkę respondenta, która zawierała podstawowe charakterystyki społeczno-ekonomiczne ankietowanej osoby. W wybranych badaniach wykorzystano również zdjęcia przedstawiające różne rodzaje drzewostanów. Podczas realizacji badań w każdym pytaniu, które zawierało więcej niż cztery możliwe odpowiedzi zastosowano karty odpowiedzi - ankietowana osoba nie tylko słyszała treść pytania oraz możliwe odpowiedzi odczytywane przez ankietera, ale mogła je również samodzielnie przeczytać na karcie, którą wręczał jej ankietier podczas prowadzenia ankiety.

Badane LKP (LGW, LOD, LJ i LBŚ) to różne kompleksy leśne położone w górach, nad morzem oraz na obszarach nizinnych z licznymi zbiornikami wodnymi. Lokalizacja geograficzna wymienionych LKP sprawia, że najważniejszy element środowiska leśnego – drzewostan – różni się pod względem struktury i składu gatunkowego. Różny jest również stopień i charakter turystycznego zagospodarowania lasów, które w dużym stopniu jest związane z dominującymi formami wypoczynku i rekreacji. Każdy z badanych LKP to obszar z dobrze rozwiniętą bazą noclegową i żywieniową. LOD oraz LBŚ to obszary wypoczynku ludności z całego kraju ze względu na morze i góry. Obszar LGW oraz LJ, to tereny leśne o lokalnym znaczeniu turystycznym w których wypoczywają najczęściej mieszkańcy regionu, doceniając atrakcyjność tych terenów ze względu na obecność ciekawych, dostępnych lasów oraz zbiorników wodnych (jeziora pochodzenia lodowcowego oraz zbiorniki sztuczne). Województwo podlaskie i śląskie różnią się zarówno pod względem lesistości, struktury drzewostanów, stopnia zagospodarowania turystycznego i znaczenia lasów dla mieszkańców jak również struktury społeczno-ekonomicznej ludności. Cechą charakterystyczną lasów miejskich Łodzi oraz lasów LKP LW jest ich położenie w bliskim sąsiedztwie dużych ośrodków miejskich – znajdują się one w całości lub częściowo w granicach dużych miast (Łodzi i Warszawy).

Zróżnicowanie środowiska leśnego badanych obiektów oraz charakterystyk społeczno-ekonomicznych respondentów sprawia, że prezentowane wyniki pozwalają na podjęcie próby wyciągnięcia wniosków co do ogólnych, uniwersalnych preferencji społecznych odnośnie do badanych pozaprodukcyjnych funkcji lasu oraz szczegółowych wniosków związanych z wyborem preferowanego drzewostanu i lasu.

¹³ Termin oznaczający w badaniach społecznych (ankietowych) zestaw odpowiedzi, spośród których respondent wybiera jedną lub więcej odpowiedzi zgodnych ze swoją opinią.

3. Wyniki badań

Wyniki badań przedstawiono w formie dyskusji porównując strukturę procentową odpowiedzi ankietowanych osób w badanych obiektach. Ze względu na ograniczoną objętość publikacji pominięto prezentację zależności między udzielonymi odpowiedziami a charakterystyką społeczno-ekonomiczną respondenta (płeć, wiek, status zawodowy i materialny badanych osób). W publikacji zrezygnowano również z prezentacji (zawsze towarzyszącej badaniom społecznym) wyników wyceny wartości wybranych pozaprodukcyjnych funkcji lasu - ważnej informacji, w kontekście społecznej oceny lasu i gospodarki leśnej. Wyniki dotyczące zależności między danymi społeczno-ekonomicznymi ankietowanych osób oraz odpowiedziami na pytania ankiet, jak również wyceny wartości wybranych pozaprodukcyjnych funkcji lasu będą przedmiotem kolejnych publikacji.

Preferencje społeczne odnośnie do wybranych publicznych funkcji lasu

Realizowany w PGL LP wielofunkcyjny model gospodarki leśnej, w którym funkcje określane mianem pozaprodukcyjnych mają co najmniej takie samo znaczenie jak funkcja produkcji surowca drzewnego¹⁴, sprawia, że nie sposób nie postawić pytania – które publiczne świadczenia oraz dobra lasu i gospodarki leśnej mają największe znaczenie społeczne?

Ustalenie rankingu wybranych pozaprodukcyjnych dóbr i świadczeń lasu oraz gospodarki leśnej jest interesujące nie tylko z poznawczego punktu widzenia, lecz jest również niezbędne w przypadku próby wyceny ich wartości ekonomicznej w metodach quasi rynkowych¹⁵. Ponadto znajomość wyników oceny społecznej znaczenia wybranych publicznych funkcji lasu ma wymiar

praktyczny, dla tworzenia programów działań medialnych i promocyjnych, które mogłyby podkreślać aktywność Lasów Państwowych w zakresie intensyfikacji oraz pełnego udostępnienia wszystkich publicznych świadczeń, nie tylko lasów stanowiących naturalną część przestrzeni przyrodniczej, ale również gospodarki leśnej. Warto wspomnieć, że tego rodzaju aktywność gospodarki leśnej wpisuje się w nurt bardzo popularnej obecnie doktryny gospodarczej określanej mianem „ekonomii społecznej”, według której każda działalność gospodarcza powinna być efektywna nie tylko z ekonomicznego punktu widzenia, ale również z punktu widzenia społecznego, co wydaje się szczególnie ważne w przypadku PGL LP – podmiotu zarządzającego majątkiem Skarbu Państwa.

W większości prezentowanych badań w celu ustalenia rankingu najważniejszych funkcji, ankietowane osoby prosiło, aby zgodnie z własną wiedzą i preferencjami rozdzieliły 100 punktów lub 100% między sześć funkcji lasu¹⁶, z dodatkową możliwością wskazania „innej”, nie wymienionej w kafeterii. Natomiast w dwóch badaniach (region śląski oraz podlaski) ankietowane osoby miały za zadanie uszeregować zaproponowane funkcje lasu przypisując im wartości od „1” do „6”, gdzie wartości „1” przypisano największe znaczenie¹⁷.

W badaniach ogólnopolskich przeprowadzonych przez OBOP w 2000 r. (Gołos et Janeczko 2000), ankietowani za najważniejszą funkcję lasu uznali ochronę powietrza, dla której zadeklarowali średnio 27,9 pkt. Funkcja rekreacyjna, którą powszechnie uważa się za najbardziej „społeczną” i najczęściej kojarzoną z lasem funkcję, poza produkcją drewna, uzyskała 11,7 pkt. i była trzecią w „rankingu” społecznego znaczenia, tuż za funkcją lasu jako środowiskiem życia roślin i zwierząt, dla której badane osoby przypisały 24,3 pkt. Trzy

¹⁴ Zgodnie z zapisem ustawowym (Ustawa o lasach z dnia 28 września 1991 r., Dz.U. 1991, Nr 101, poz. 444): „Trwale zrównoważoną gospodarkę leśną prowadzi się według planu urządzenia lasu lub uproszczonego planu urządzenia lasu, z uwzględnieniem w szczególności następujących celów:

- 1) zachowania lasów i korzystnego ich wpływu na klimat, powietrze, wodę, glebę, warunki życia i zdrowia człowieka oraz na równowagę przyrodniczą,
- 2) ochrony lasów, zwłaszcza lasów i ekosystemów leśnych stanowiących naturalne fragmenty rodzimej przyrody lub lasów szczególnie cennych,
- 3) ochrony gleb i terenów szczególnie narażonych na zanieczyszczenie lub uszkodzenie oraz o specjalnym znaczeniu społecznym,
- 4) ochrony wód powierzchniowych i głębinowych, retencji zlewni, w szczególności na obszarach wododziałów i na obszarach zasilania zbiorników wód podziemnych;
- 5) produkcji, na zasadzie racjonalnej gospodarki, drewna oraz surowców i produktów ubocznego użytkowania lasu.”

¹⁵ Metody quasi-rynkowe należą do tych sposobów wyceny wartości ekonomicznej publicznych funkcji lasu w których prawdziwy rynek jest zastąpiony przez rynek hipotetycznych transakcji, gdzie osoba ustalająca wartość wycenianego dobra nie uzyskuje żadnych praw do tego dobra ale jednocześnie nie dochodzi również do żadnych realnych płatności za użytkowanie wycenianego dobra.

¹⁶ Przyjęto założenie, że dla statystycznego respondenta znaczenie poddanych ocenie świadczeń jest w pełni zrozumiałe, ze względu na nazwę funkcji, zawierającą element na który las pozytywnie wpływa.

¹⁷ Zastosowany sposób rangowania funkcji miał na celu sprawdzenie odmiennego pod względem metodycznym sposobu ustalania znaczenia wybranych publicznych funkcji lasu.

Tabela 1. Struktura preferencji społecznych [%] odnośnie do wybranych pozaprodukcyjnych funkcji lasu
 Table 1. Structure of social preferences [%] towards selected non-timber forest functions

Funkcje lasu Forest functions	Obszar badań oraz rok ich przeprowadzenia Research region and year of the study						
	Badania ogólnopolskie OBOP National survey (2000)	LKP ¹ Lasy Janowskie (2002)	LKP Lasy Beskidu Śląskiego (2002)	LKP Lasy Oliwsko-Darżlubskie (2002)	Lasy miejskie w Łodzi Urban forests of Łódź (2004)	RDLP w Krakowie Regional Directorate of the State Forests in Krakow (2005)	LKP Lasy Warszawskie (2006)
Ochrona powietrza Air protection	27,9	29,7	27,9	29,0	27,2	21,6	28,5
Las jako środowisko życia roślin i zwierząt Forest as habitat for plants and animals	24,3	20,2	21,1	23,1	24,7	26,8	30,4
Las jako miejsce rekreacji i wypoczynku Forest as place for recreation	11,7	15,1	13,6	15,5	15,3	12,9	15,9
Ochrona wody water protection	11,5	13,2	12,7	12,0	13,8	13,5	8,1
Las a klimat Forest and climate	13,4	12,3	14,8	10,8	10,0	-	9,4
Ochrona gleby Soil protection	10,9	9,3	9,5	9,2	8,7	9,0	7,3
Las jako dostawca surowca drzewnego Forest as source of timber	-	-	-	-	-	8,9	-
Las jako miejsce zbioru owoców i grzybów Forest as place for gathering berries and mushrooms	-	-	-	-	-	7,2	-
Inne, jakie? Others, which?	0,3	0,1	0,2	0,4	0,3	-	0,3

¹ Forest Promotional Complex

najważniejsze funkcje uzyskały w sumie ponad 64 pkt. (tab. 1).

Wyniki cytowanych badań ogólnopolskich znalazły potwierdzenie w badaniach szczegółowych przeprowadzonych w 2001 r. w trzech LKP (Gołos et Janeczko 2002)¹⁸. Ankietywane osoby ze 100%, jakie mogły rozdzielić między zaproponowane funkcje lasu; dla funkcji ochrony powietrza w LKP LOD przypisały 29,0%, w LKP LJ 29,7%, zaś w LKP LBS 27,9%. Drugą funkcją wskazaną przez ankietowanych, był las jako środowisko życia roślin i zwierząt, dla której ankietowani przypisali średnio w LKP LOD 23,1%, LKP LBS 21,1% i w LKP LJ ponad 20,0%. Funkcja rekreacyjna, która – podobnie jak w badaniach ogólnopolskich – była trzecią pod względem

ważności, ankietowani ocenili średnio na ponad 15% w LKP LOD i LJ oraz 13,6% w LKP LBS.

Potwierdzeniem trwałości i jednoznaczności hierarchii wybranych publicznych funkcji lasu w świadomości społecznej są wyniki badań przeprowadzone w lasach miejskich Łodzi i LKP LW oraz na Podlasiu i Śląsku. W dwóch pierwszych obiektach hierarchia funkcji była zbliżona do wyżej przedstawionych wyników, choć w LKP LW na pierwszym miejscu znalazła się funkcja lasu jako środowiska życia roślin i zwierząt, dla której badane osoby przypisały średnio 30 pkt, kiedy w lasach miejskich Łodzi wymieniona funkcja była na drugim miejscu i uzyskała 24 pkt. Druga w LKP LW funkcja ochrony czystości powietrza, dla której średnio ankietowane osoby przypisały 28 pkt, w lasach miejskich Łodzi była na pierwszym

¹⁸ Punktowa ocena znaczenia funkcji lasu została zastąpiona strukturą procentową, co nie zmienia sposobu interpretacji wyników oraz nie ogranicza możliwości ich porównania.

Tabela 2. Znaczenie społeczne wybranych pozaprodukcyjnych funkcji lasu wg mieszkańców Śląska i Podlasia ankietowanych w 2002 r. (znaczenie jest odwrotnie proporcjonalne do liczby przydzielonych punktów)

Table 2. Social importance of selected non-timber forest functions as responded by residents of the Śląsk and Podlasie provinces in 2002 (importance is inversely proportional to the number of given points)

Funkcje lasu Forest functions	Śląsk	Podlasie
Ochrona powietrza Air protection	2,4	2,3
Las jako środowisko życia roślin i zwierząt Forest as habitat for plants and animals	3,0	3,0
Ochrona gleby Soil protection	3,4	3,5
Ochrona wody Water protection	3,6	3,7
Las a klimat Forest and climate	3,8	4,0
Las jako miejsce rekreacji i wypoczynku Forest as place for recreation	4,8	4,6
Inne, jakie? Others, which?	7,0	6,9

miejsku uzyskując 27 pkt. Na trzecim miejscu ankietowani umieścili funkcję rekreacyjną, która uzyskała prawie 16 pkt. w lasach LKP LW oraz nieco ponad 15 pkt. w lasach miejskich w Łodzi (tab.1).

Ciekawych wyników dostarcza porównanie badań na obszarze Podlasia oraz na Śląsku (tab. 2) z wynikami badań w pozostałych obiektach. Widać wyraźnie, że wyniki w dwóch różnych badanych obiektach (region rolniczy i przemysłowy) są podobne, natomiast różnią się od wyników prezentowanych powyżej. O ile dwie pierwsze funkcje są takie same jak w wyżej cytowanych badaniach, to trzecia w dotychczasowych rankingach znaczenia, funkcja rekreacyjna znalazła się na ostatnim miejscu. Z pewnością wpływ na uzyskane wyniki miał fakt, że ankietowaną próbą w przypadku badań na obszarze Śląska i Podlasia byli mieszkańcy tych obszarów (ankietowani w miejscu zamieszkania), a nie turyści lub mieszkańcy (LKP LW i lasy miejskie w Łodzi), którzy

odpowiadali na pytania ankierów przebywając w lesie z zamiarem spędzenia wolnego czasu i wypoczynku w środowisku leśnym. Jest to dowód na często podkreślane w literaturze socjologicznej (Nowak 1997) znaczenie dla wyników badań, miejsca, czasu i kontekstu ich realizacji. Zróżnicowanie uzyskanych wyników wskazuje na konieczność uwzględniania w tego rodzaju badaniach, podstawowych aspektów metodycznych związanych z założeniami „kogo” i „o co pytamy”? W przypadku mieszkańców regionu podlaskiego i śląskiego, respondenci ankietowani w miejscu zamieszkania wyraźnie preferowali funkcje gwarantujące zachowanie w najbliższym otoczeniu wysokiej jakości środowiska przyrodniczego, które wpływa na jakość codziennego życia (potrzeba zapewnienia bezpieczeństwa „środowiskowego”). Wypoczynek i rekreację (potrzeba samorealizacji) w okolicznych lasach uznali za funkcję o mniejszym znaczeniu¹⁹.

Niewielkie różnice w uzyskanych wynikach badań przeprowadzonych w różnych obiektach i na różnych próbach respondentów, umożliwiają stworzenie „mapy” rzeczywistego społecznego znaczenia najważniejszych publicznych świadczeń lasu i gospodarki leśnej. Bez wątplenia o wiele większe znaczenie społeczne mają funkcje ochronne, związane z utrzymaniem wysokiej jakości najważniejszych elementów środowiska w jakim żyje człowiek oraz ochroną cennych fragmentów przyrody. Wśród trzech pierwszych funkcji lasu wskazanych przez respondentów najmniejsze znaczenie ma możliwość rekreacji i wypoczynku w lesie – aktywność, stająca się przedmiotem społecznego zainteresowania, tylko wtedy, kiedy zapewnione są podstawowe potrzeby człowieka oraz kiedy istnieje nadwyżka w dwóch rodzajach zasobów – zasobach pieniężnych oraz zasobach wolnego czasu.

Ciekawych wyników, w kontekście poszukiwania rozwiązań metodycznych w badaniach społecznych dotyczących lasu i gospodarki leśnej, dostarczyły wyniki badań przeprowadzonych w 2005 r. na terenie RDLP w Krakowie (Gołos et Kaliszewski 2006) (tab. 3 i 4). Przeprowadzono je z zastosowaniem eksperymentu polegającego na wykorzystaniu trzech wariantów kolejności najważniejszych funkcji gospodarki leśnej w kafeterii przedstawianej respondentom w czasie ankietyzacji. Uży-

¹⁹ Znaczenie rekreacyjnej funkcji lasów dla mieszkańców wynika ze sposobu jej użytkowania, które odbywa się prawie codziennie, bez wykorzystania urlopu – wartościowego czasu wolnego.

²⁰ Nieużytkowe wartości lasu obejmują wiele różnorodnych rodzajów wartości, związanych z postrzeganiem i znaczeniem lasu i szerzej środowiska naturalnego dla ludzi. Do najważniejszych, najczęściej wymienianych w literaturze należą wartość: dziedziczna, istnienia i opcji. Pierwsza z nich odnosi się do wartości, jaką ma dla kogoś możliwość przekazania określonych dóbr przyszłym pokoleniom. Wartość istnienia (egzystencji) związana jest ze świadomością istnienia określonego dobra, nawet w sytuacji, kiedy nie jest ono w żaden sposób użytkowane. Natomiast wartość opcji związana jest z niepewnością podaży, jaką odczuwają konsumenci (użytkownicy). Ludzie są gotowi zapłacić za opcję umożliwiającą im użytkowanie dobra w przyszłości (Gołos 1998).

Tabela 3. Struktura preferencji społecznych odnośnie do wybranych pozaprodukcyjnych funkcji lasu turystów ankietowanych w 2005 r. na terenie RDLP w Krakowie

Table 3. Structure of social preferences towards selected non-timber forest functions as responded by forest visitors surveyed in 2005 on the area of the Regional Directorate of State Forests in Krakow

Najważniejsze funkcje lasu i gospodarki leśnej Most important forest and forest management functions	Wariant I Option I		Wariant II Option II		Wariant III Option III	
	pozycja w kafeterii ankiety position in questionnaire	wartość (%) value (%)	pozycja w kafeterii ankiety position in questionnaire	wartość (%) value (%)	pozycja w kafeterii ankiety position in questionnaire	wartość (%) value (%)
Dostawca surowca drzewnego Forest as source of timber	1	13,2	7	6,4	2	7,2
Miejsce zbioru owoców i grzybów Berry and mushroom gathering	2	8,9	6	6,7	6	5,8
Ochrona przyrody Nature protection	3	20,8	1	28,6	1	31,1
Ochrona wody Water protection	4	12,5	2	15,9	3	12,2
Ochrona gleby Soil protection	5	9,4	3	10,1	5	7,5
Ochrona powietrza Air protection	6	22,2	4	20,3	7	22,4
Miejsce rekreacji i wypoczynku Place for recreation	7	13,0	5	12,0	4	13,6
Suma / Total	-	100,0		100,0		100,0

skane wyniki (tab. 3) wskazują, że sposób prezentacji kafeterii w pytaniu może mieć wpływ na wyniki rankingu funkcji poddanych ocenie społecznej (nie badano istotności różnic średnich dla trzech prób). Podobne zależności w tych samych badaniach wykazały społeczne preferencje odnośnie do nieużytkowych wartości lasu²⁰, takich jak wartość: istnienia, dziedzictwa, opcji oraz wartość użytkowa (tab. 4). Ponadto włączenie do badań dwóch materialnych (ekonomicznych) funkcji lasu (produkcja drewna oraz owoce runa leśnego i grzyby) sprawia, że traci na znaczeniu głównie najwyższej oceniana funkcja, jaką jest ochrona powietrza. W badaniach w RDLP w Krakowie, w których poddano ocenie również funkcję produkcji drewna oraz las jako miejsce zbioru płodów runa leśnego i grzybów, funkcja ochrony powietrza uzyskała tylko 21 pkt, kiedy średnia jej wartość w pozostałych badaniach wyniosła 28,4 pkt. (tab. 1).

Podsumowując uzyskane wyniki badań dotyczące społecznych preferencji odnośnie do najważniejszych publicznych funkcji lasu i gospodarki należy stwierdzić, że ustalony przez respondentów ranking potwierdza hierarchię potrzeb człowieka, w której za najważniejszą uznaje się potrzebę poczucia bezpieczeństwa (jakości codziennego życia, zachowania zdrowia oraz dobrego samopoczucia). Racjonalne zachowanie człowieka wskazuje, że zawsze będzie on dążył do zaspokojenia potrzeb wyższego rzędu, a w dalszej kolejności potrzeb niższego rzędu, takich jak wypoczynek.

Prezentowane powyżej wyniki społecznych preferencji odnośnie do najważniejszych publicznych funkcji lasu i gospodarki leśnej wskazują, że rekreacyjna funkcja lasu ze społecznego punktu widzenia jest trzecią w kolejności wśród badanych publicznych funkcji. Mimo, że jej znaczenie społeczne nie jest największe, to jest ona interesująca z punktu widzenia ustalenia mechanizmów związanych z odbiorem, percepcją oraz użytkowaniem publicznych dóbr i usług lasu i gospodarki leśnej. Warto w tym miejscu podkreślić, że mimo podobieństw do wielu innych publicznych funkcji lasu i gospodarki leśnej (cechy ekonomiczne), świadczenia rekreacyjne różnią się od pozostałych między innymi tym, że:

- jest to świadczenie lasu i gospodarki leśnej możliwe do użytkowania tylko w miejscu jego powstania, tj. w lesie,
- jest to funkcja wzmacniania, szczególnie latem oraz jesienią jednej z materialnych funkcji lasu, jaką jest możliwość zbioru płodów runa leśnego oraz grzybów,
- jej użytkowanie jest związane z ważnym i cennym dla każdego człowieka zasobem wolnego czasu,
- jest świadczeniem determinującym poziom realizacji wielu innych ważnych funkcji, choćby takich jak funkcja lasu jako środowiska życia wielu roślin i zwierząt, funkcja wodochronna czy glebochronna,
- rekreacyjne dobra i usługi lasu oraz gospodarki leśnej posiadają zdefiniowanego i zidentyfikowanego odbiorcę, dzięki czemu istnieje możliwość oceny miej-

Tabela 4. Struktura preferencji społecznych odnośnie do wybranych nieużytkowych funkcji lasu turystów ankietowanych w 2005 r. na terenie RDLP w Krakowie

Table 4. Structure of social preferences towards selected non-market forest functions as responded by forest visitors surveyed in 2005 on the area of the Regional Directorate of State Forests in Krakow

Wybrane najważniejsze nieużytkowe funkcje lasu – las ma wartość dla ankietowanego, dlatego, że: Selected most important non-market forest functions (forest has the value for respondent because)	Wariant I Option I		Wariant II Option II		Wariant III Option III	
	pozycja w kafeterii ankiety position in questionnaire	wartość value [%]	pozycja w kafeterii ankiety position in questionnaire	wartość value [%]	pozycja w kafeterii ankiety position in questionnaire	wartość value [%]
Samo istnienie lasu ma ogromną wartość, świadomość jego braku lub zagrożenia przeskadzałyby Panu(i) – <i>wartość istnienia</i> Presence of forest has great value, the knowledge about forest absence or danger to it would disturb you – <i>value of presence</i>	1	30,4	4	24,5	3	21,7
Jest dobrem wspólnym, które ma znaczenie nie tylko dla nas, ale również dla naszych dzieci i wnuków – <i>wartość dziedzictwa</i> Forest has common value non only for us, but also for our children and grandchildren – <i>heritage value</i>	2	31,3	3	29,9	2	31,9
Istnieje i w każdej chwili mogę do niego przyjechać – <i>wartość opcji</i> Forest is present and I can visit it anytime – <i>value of option</i>	3	14,6	2	15,7	4	9,9
Lubię przebywać w lesie – <i>wartość użytkowa</i> I like being in the forest – <i>utilizational value</i>	4	19,7	1	25,4	1	32,8
Inne / Other	5	4,0	5	4,7	5	3,7
Suma / Total		100		100		100

sca, zakresu oraz intensywności jej użytkowania, jak również uzyskania wiarygodnej oceny i wyceny jakości i ilości oraz wartości rekreacyjnych świadczeń lasu,

– jest funkcją, która w przeciwieństwie do funkcji ochronnych czy ekologicznych²¹, związana jest z potrzebami samorealizacji, które wywołują w działaniach człowieka na rzecz ich zaspokojenia, nasilenie aktywności i powiększenie obszaru działań – sposób realizacji tego rodzaju potrzeb człowieka można opisać przysłowiem „apetyt rośnie w miarę jedzenia”.

Wygląd drzewostanu i lasu

Każda wizyta w lesie składa się z trzech faz. W pierwszej następuje jej planowanie i przygotowanie się do niej. W drugiej, najważniejszej, człowiek konfrontuje własne oczekiwania z rzeczywistością, przebywając w wybranym lesie. W trzeciej wraca pamięcią i wspomnieniami, co sprawia, że na ten etap nakłada się etap pierwszy, który decyduje o tym jaki las stanie się celem kolejnej planowanej wyprawy. Zdobyte doświadczenie pozwala ocenić „wady i zalety” odwiedzanych kompleksów leśnych, a tym samym stworzyć w wyobraźni

optymalny (pożądany) model drzewostanu, w jakim ludzie najchętniej przebywają i jakiego poszukują, aby spędzać wolny czas. Stąd też są grupy ludzi, którzy np. wybierają wypoczynek w lasach mazurskich (jeziora) oraz tacy, którzy nie wyobrażają sobie lepszego miejsca i sposobu do wypoczynku niż góry oraz wędrówki i spaceru górskimi szlakami.

Wyobraźnia przeciętnego użytkownika rekreacyjnej funkcji lasu nie jest szczegółowa, gdyż nie posiada on pełnego zasobu informacji o zasadach funkcjonowania ekosystemów leśnych. Stąd też postrzeganie sprowadza się do zapamiętywania ogólnych informacji o cechach drzewostanu i lasu (np. ilość światła oraz łatwość poruszania się po lesie). Wymienione informacje powiązane są z innymi ważnymi elementami decydującymi o atrakcyjności obszaru leśnego, między innymi takimi jak: rzeźba terenu, obecność zbiorników wodnych, stan infrastruktury turystycznej. Ponieważ proces tworzenia obrazu pożądanego ekosystemu leśnego, przebiega na drodze agregacji pojedynczych cech, stąd też należy poznać poszczególne elementy lasu i jego najważniejszej części – drzewostanu, które decydują o wyborze określonego miejsca.

²¹ Ochronne i ekologiczne funkcje lasu związane są między innymi z potrzebą bezpieczeństwa, a to sprawia, że im więcej działań na rzecz zaspokojenia takich potrzeb, tym ich nasilenie jest mniejsze.

Na wizerunek lasu i drzewostanu składa się kilka cech, w tym przede wszystkim te najbardziej widoczne, które mogą zostać ocenione wzrokowo przez osoby nie posiadające wiedzy leśnej, w oparciu o wrażenia estetyczne oraz przeżycia emocjonalne wpływające na jakość samopoczucia, towarzyszącego wizycie w lesie. Do takich cech należą: wysokość oraz liczba drzew, ilość światła, wiek drzewostanu, skład gatunkowy wyrażony udziałem gatunków iglastych i liściastych oraz stopień pokrycia powierzchni przez roślinność runa leśnego (różnorodność i zasobność).

W celu sprawdzenia jakie cechy drzewostanów i lasu, a dokładniej jaki zestaw cech tworzy drzewostan i las pożądany przez ludzi, w ankietach zamieszczono pytanie w którym respondent z użyciem prostych, przeciwstawnych określeń miał stworzyć „model” preferowanego drzewostanu i lasu.

W reprezentacyjnych ogólnopolskich badaniach OBOP w 2001 r. (Gołos et Janeczko 2002) ankietowani stworzyli opis drzewostanu, który można przedstawić, jako: wysoki i stary, mieszany i widny oraz rzadki (tab. 5)²². Podobny model drzewostanu stworzyli respondenci w badaniach w LKP LGW – las wysoki i widny, o mieszanym składzie gatunkowym, z przewagą drzew starych, a więc rzadki, z grzybami lub jagodami w warstwie runa leśnego (Gołos 2001) (tab. 5). Badania w 2001 r. w trzech LKP (LOD, LJ i LBS) potwierdziły cytowane powyżej wyniki. Tylko w odniesieniu do składu gatunkowego drzewostanów w LKP LJ wyraźnie więcej respondentów, niż w dwóch pozostałych LKP, preferuje drzewostany iglaste. Ponadto dość duże różnice wystąpiły w odniesieniu do gęstości drzewostanów. Znacznie więcej badanych w LKP LBŚ (53%) woli wypoczywać w lasach gęstych, na które w LKP LJ wskazało tylko nieco ponad 40%, natomiast w LKP LOD ponad 37% badanych (tab. 5).

Podobne wyniki uzyskano w badaniach w województwie podlaskim i śląskim, choć pojawiły się niewielkie różnice w odniesieniu do wysokości lasu, ilości światła oraz występowania grzybów. W regionie rolniczym mniej osób wskazywało na las wysoki i widny, natomiast prawie 15 pkt procentowych więcej uzyskały w województwie podlaskim wskazania na las obfitujący w grzyby (tab. 5). Z pewnością o takim wyniku w regionie rolniczym zadecydowało ekonomiczne znaczenie grzybów, jako dodatkowego źródła dochodów miejscowej ludności. Praktycznym potwierdzeniem prawidłowości interpretacji uzyskanych wyników może być obraz ważniejszych szlaków komunikacyjnych w sezo-

nie urodzaju grzybów, kiedy na obszarach wiejskich, przy głównych szlakach komunikacyjnych całe rodziny próbują sprzedać kosze grzybów. Jak można przypuszczać (brak udokumentowanych źródeł danych), jest to znaczne źródło dochodów mieszkańców takich obszarów jak Podlasie, co w sposób szacunkowy pokazały wyniki badań IBL z 1999 r. na przykładzie nadleśnictw Puszczy Białowieskiej, gdzie wartość zebranych płodów roślin runa leśnego oraz grzybów wyniosła w 1998 r. około 41 zł na statystycznego dorosłego mieszkańca tego obszaru (Klocek et Gołos 2000)²³.

We wszystkich badaniach największą jednorodność respondenci wykazali w stosunku do wysokości drzewostanu. Na wysoki drzewostan wskazało od 77,7% badanych w regionie podlaskim do 94,7% ankietowanych w LKP LJ (tab. 6). Z wysokością wyraźnie związane były wskazania dotyczące ilości światła w lesie oraz wieku drzewostanu. W przypadku pierwszej cechy wskazania wahały się w przedziale 65,2–86,2% ankietowanych. Wartość minimalną wskazali ankietowani w regionie podlaskim, natomiast maksymalną w LKP GW. W przypadku wieku drzewostanu badani wskazywali na drzewostan stary, w przedziale 71,6–82,7%, odpowiednio dla badań OBOP z 2002 r. oraz ankietowanych w LKP LOD. Badania wskazują, że w przeważającej części ankietowani wolą wypoczywać w drzewostanach mieszanych, na które wskazało od 61,1% badanych w LKP LJ do 73,3% w LKP LOD. Mniej jednoznaczne wskazania dotyczą gęstości drzewostanu, co może dziwić w zestawieniu z wcześniej przedstawionymi wynikami dotyczącymi wieku i wysokości, a co wskazuje, że osoby nie kojarzą jednoznacznie zależności, jaka występuje między wysokością i wiekiem drzewostanu, a ilością drzew na jednostkę powierzchni w drzewostanach strefy umiarkowanej.

Przedstawiony opis werbalny drzewostanu i lasu w wybranych badaniach został uzupełniony wynikami badań z wykorzystaniem barwnych fotografii. Poszukując weryfikacji wyrażanych przez ankietowane osoby opinii w postaci opisów werbalnych tworzących model pożądanego drzewostanu i lasu wykorzystano zestaw barwnych zdjęć prezentujący różne typy drzewostanów. Badania wykorzystujące zdjęcia przeprowadzono w trzech LKP (LOD, LJ, LBS) oraz w regionie rolniczym i uprzemysłowionym, jak również w lasach miejskich Łodzi i LKP LW. Spośród 8 zdjęć (tab. 7), na których drzewostany różniły się m. in.: składem gatunkowym, sposobem zagospodarowania, wiekiem oraz zróżnicowanym stopniem rozwoju runa leśnego, respondenci mogli

²² W badaniach OBOP z 2002 r. pominięto określenia umożliwiające ocenę zasobności i różnorodności runa leśnego.

²³ Sumaryczna wartość płodów runa leśnego i grzybów sprzedanych przez mieszkańców w punktach skupu wyniosła 1158 tys. zł, wartość tych samych dóbr zebranych na potrzeby gospodarstw domowych wyniosła 445 tys. zł. Do tego należy dodać wartość 200 tys. zł ze zbioru zrzuconych poroży jelenia oraz sarny (Klocek et Gołos 2000).

Tabela 5. Opis drzewostanu preferowanego przez respondentów

Table 5. Stand description as preferred by respondents

Zestaw określeń Descriptors	Obszar badań i rok ich przeprowadzenia Research region and year of the study							
	LKP Lasy Gostyńskie- Wrocławskie (1998)		Badania ogólnopolskie OBOP National survey (2002)		Śląsk (2002)		Podlasie (2002)	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Wysoki / Tall	819	93,4	935	84,5	421	88,1	241	77,7
Niski / Low	30	3,4	112	10,1	48	10,0	31	10,0
Brak odp. / No reply	18	3,2	59	5,3	9	1,9	38	12,3
Suma / Total	877	100,0	1106	100,0	478	100,0	310	100,0
Ciemny / Dark	126	14,4	177	16,0	111	23,2	70	22,6
Widny / Light	721	86,2	872	78,8	360	75,3	202	65,2
Brak odp. / No reply	30	3,4	57	5,2	7	1,5	38	12,3
Suma / Total	877	100,0	1106	100,0	478	100,0	310	100,0
Iglasty / Coniferous	181	20,6	203	18,4	87	18,2	50	16,1
Liściasty / Broadleaf	64	7,3	116	10,5	80	16,7	24	7,7
Mieszany / Mixed	605	69,0	755	68,3	304	63,6	198	63,9
Brak odp. / No reply	27	3,1	32	2,9	7	1,5	38	12,3
Suma / Total	877	100,0	1106	100,0	478	100,0	310	100,0
Stary / Old	657	74,9	792	71,6	367	76,8	206	66,5
Młody / Young	171	19,5	240	21,7	101	21,1	64	20,6
Brak odp. / No reply	49	5,6	74	6,7	10	2,1	40	12,9
Suma / Total	877	100,0	1106	100,0	478	100,0	310	100,0
Gęsty / Dense	279	31,8	342	30,9	182	38,1	94	30,3
Rzadki / Open	549	62,6	686	62,0	285	59,6	176	56,8
Brak odp. / No reply	49	5,5	78	7,1	11	2,3	40	12,9
Suma / Total	877	100,0	1106	100,0	478	100,0	310	100,0
Ze wszystkim / With fruits and mushrooms	281	32,0	-	-	40	8,4	23	7,4
Z grzybami / With mushrooms	324	36,9	-	-	171	35,8	152	49,0
Inne / Other	264	30,2	-	-	251	52,5	94	30,3
Brak / Absence	8	0,9	-	-	16	3,4	41	13,2
Suma / Total	877	100,0	-	-	478	100,0	310	100,0

wybrać tylko jedno zdjęcie, które przedstawiało drzewostan, w jakim ankietowana osoba najchętniej wypoczywałaby.

Największa część ankietowanych, ponad 32% w LKP LJ i BŚ wskazało na zdjęcie A1 przedstawiające las o charakterze parkowym. W LKP LOD na wymienione zdjęcie wskazało tylko 16% badanych, a najwięcej osób (25% respondentów) wskazało na zdjęcie A4 przedstawiające charakterystyczny dla Polski typ drzewostanu – wysoki drzewostan sosnowy w wieku około 80 lat, z warstwą podszytu. Zgoła odmienne wyniki uzyskano w badaniach w dwóch różnych regionach kraju. Mieszkańcom regionu rolniczego najbardziej podobał się wid-

ny las liściasty z rozwiniętą pokrywą runa leśnego – A7, a następnie – podobnie jak w LKP LOD – zdjęcie przedstawiające wysoki drzewostan sosnowy w wieku około 80 lat, z warstwą podszytu – A4. W regionie przemysłowym badane osoby wybrały zupełnie inne zdjęcia, wskazując w pierwszej kolejności na ciemny las liściasty, bez zazielenionej pokrywy dna lasu – A8, a następnie na las o charakterze parkowym – A1. Pierwsze z nich wybrało ponad 21% ankietowanych, natomiast drugie - ponad 19% respondentów.

W badaniach LKP LW najwięcej osób wskazało na zdjęcie A7 – widny las liściasty z silnie rozwiniętą pokrywą runa leśnego (ponad 20% ankietowanych), kie-

						Zestaw określeń Descriptors
LKP Lasy Oliwsko-Darżlubskie (2001)		LKP Lasy Janowskie (2001)		LKP Lasy Beskidu Śląskiego (2001)		
N	%	N	%	N	%	
137	91,3	107	94,7	71	87,7	Wysoki / Tall
10	6,7	5	4,4	7	8,6	Niski / Low
3	2,0	1	0,9	3	3,7	Brak odp. / No reply
150	100,0	113	100,0	81	100,0	Suma / Total
36	24,0	26	23,0	21	25,9	Ciemny / Dark
112	74,7	85	75,2	57	70,4	Widny / Light
2	1,33	2	1,8	3	3,7	Brak odp. / No reply
150	100,0	113	100,0	81	100,0	Suma / Total
27	18,0	26	23,0	12	14,8	Iglasty / Coniferous
10	6,7	16	14,2	11	13,6	Liściasty / Broadleaf
110	73,3	69	61,1	58	71,6	Mieszany / Mixed
3	2,0	2	1,8	0	0,0	Brak odp. / No reply
150	100,0	113	100,0	81	100,0	Suma / Total
124	82,7	87	77,0	63	77,8	Stary / Old
22	14,7	23	20,4	16	19,8	Młody / Young
4	2,7	3	2,7	2	2,5	Brak odp. / No reply
150	100,0	113	100,0	81	100,0	Suma / Total
56	37,3	46	40,7	43	53,1	Gęsty / Dense
91	60,7	64	56,6	35	43,2	Rzadki / Open
3	2,0	3	2,7	3	3,7	Brak odp. / No reply
150	100,0	113	100,0	81	100,0	Suma / Total
77	51,3	41	36,3	11	13,6	Ze wszystkim / With fruits and mushrooms
52	34,7	48	42,5	35	43,2	Z grzybami / With mushrooms
18	12,0	23	20,4	32	39,5	Inne / Other
3	2,0	1	0,9	3	3,7	Brak / Absence
150	100,0	113	100,0	81	100,0	Suma / Total

dy zdjęcie to w LM w Łodzi wskazało nieco ponad 17% respondentów. Zbliżoną ilość wskazań jak zdjęcie A7 uzyskało w LKP LW zdjęcie A6 – las o charakterze naturalnym (20% badanych), kiedy w LM w Łodzi wskazało je tylko ponad 13% badanych. Zdjęcie A1 – las o charakterze parkowym wskazało w LKP LW ponad 13% badanych, kiedy w LM w Łodzi było to najczęściej wybierane zdjęcie – prawie 19% ankietowanych.

4. Podsumowanie i wnioski

Prezentowane wyniki badań omawiają społeczne preferencje dotyczące wybranych najważniejszych publicznych funkcji lasu i gospodarki leśnej, w tym szczególnie społeczne postrzeganie lasu jako miejsca rekreacji i wypoczynku. Osoby badane w różnych obiektach leśnych ustaliły ranking wybranych publicznych funkcji lasu oraz wyraziły swoje opinie i oczekiwania wobec preferowanego typu drzewostanu, również w pytaniach z wykorzystaniem zdjęć. Badania pozwoliły poznać opinię nie tylko turystów ankietowanych w Leśnych Kompleksach Promocyjnych, lecz również mieszkańców re-

Tabela 6. Wartości maksymalne oraz minimalne cech drzewostanu ustalone na podstawie badań ankietowych IBL

Table 6. Maximal and minimal values of stand characteristics as defined during the survey by the FRI

Cecha drzewostanu Stand characteristics	Wartość maksymalna Maximal value	Obiekt badań Research site	Wartość minimalna Minimal value	Obiekt badań Research site
Wysoki / Tall	94,7	LKP LJ	77,7	podlaskie
Widny / Light	86,2	LKP GW	65,2	podlaskie
Mieszany / Mixed	73,3	LKP LOD	61,1	LKP LJ
Stary / Old	82,7	LKP LOD	71,6	OBOP 2002
Rzadki / Open	62,6	LKP GW	43,2	LKP BŚ
Ze wszystkimi ważnymi gatunkami runa leśnego With all important species of ground cover	51,3	LKP LOD	7,4	podlaskie
Runo z grzybami Ground cover with mushrooms	49,0	podlaskie	34,7	LKP LOD

Tabela 7. Udział zdjęć przedstawiających różne typy drzewostanów wybieranych przez respondentów

Table 7. Percent share of picture of various stand types selected by respondents

Opis zdjęcia Picture description	Obszar badań i rok ich przeprowadzenia Research region and year of the study						
	LKP Lasy Oliwsko- Darżlubskie (2002)	LKP La- sy Ja- nowskie (2002)	LBS (2002)	Podlasie ¹ (2002)	Śląsk ² (2002)	Lasy miejskie Łodzi Urban forests of Łódź (2004)	LW (2006)
A1 las o charakterze parkowym park-like forest	16,7	32,7	32,1	13,6	19,6	18,9	13,1
A2 las liściasty z silnie rozwiniętą warstwą podszytu broadleaf forest with dense undergrowth	6,7	7,1	10,3	9,9	7,2	7,7	5,0
A3 uprawa leśna forest plantation	2,0	3,5	0,0	2,4	1,1	1,0	1,3
A4 las sosnowy typowy dla Niżu Środkowoeuropejskiego pine forest typical for North European Plain	25,3	13,3	16,7	15,6	8,2	15,4	19,4
A5 młodnik sosnowy young pine forest	7,3	8,0	7,7	7,6	8,8	8,8	5,0
A6 las naturalny natural forest	12,0	5,3	10,3	9,1	8,2	13,1	20,0
A7 widny las liściasty z pokrywą runa leśnego) light broadleaf forest with existing ground cover	10,0	9,7	14,1	18,5	17,0	17,3	20,6
A8 ciemny las liściasty dark broadleaf forest	20,0	20,4	9,0	15,1	21,6	17,8	15,0

¹ 8,24% badanych osób nie wybrało żadnego zdjęcia. / 8,24% of respondents did not choose any of the pictures² 8,48% respondentów nie wskazało żadnego zdjęcia. / 8,48% of respondents did not indicate any of the pictures

gionu rolniczego (województwa podlaskiego) oraz uprzemysłowionego (województwa śląskiego) jak również mieszkańców dużych miast (Łodzi i Warszawy), korzystających z lasów znajdujących się w najbliższym otoczeniu jako miejsca rekreacji i wypoczynku.

Wyniki przedstawionych badań, pozwalają sformułować następujące wnioski i uwagi:

1. Poszukując w badaniach społecznych odpowiedzi na pytanie, która z głównych publicznych funkcji lasu ma największe znaczenie dla społeczeństwa, wyniki jed-

noznacznie wskazały, że jest nią funkcja ochrony powietrza. Respondenci niezależnie od obiektu badań oraz średnich wartości charakterystyk społecznych badanych osób, stawiali zawsze na pierwszym miejscu funkcję ochrony powietrza, deklarując dla niej od 21 do 29 pkt. (na 100). Drugą pod względem znaczenia ankietowani uznali funkcję lasu jako środowisko życia roślin i zwierząt. Zadeklarowali dla niej od 20 do 30 pkt. (wyjątkowo w LKP LW respondenci ocenili tę funkcję wyżej od funkcji ochrony powietrza). Rekreacyjna

Tabela 8. Zdjęcia przedstawiające różne rodzaje drzewostanów wykorzystane w badaniach

Table 8. Pictures presenting various stand types used in the survey

A1

las o charakterze parkowym
park-like forest

A2

las liściasty z silnie rozwiniętą
warstwą podszytu
broadleaf forest with dense undergrowth

A3

uprawa leśna
forest plantation

A4

las sosnowy typowy dla Niżu
Środkowoeuropejskiego
pine forest typical for North
European Plain

A5

młodnik sosnowy
young pine stand

A6

las naturalny
natural forest

A7

widny las liściasty z pokrywą
runa leśnego
light broadleaf forest with existing
ground cover

A8

ciemny las liściasty
dark broadleaf forest

funkcja lasu, jedyna z badanych, w przypadku której można jednoznacznie zidentyfikować jej użytkowników, znalazła się na trzecim miejscu uzyskując od 11 do 15 pkt. Najniżej spośród badanych funkcji publicznych (niematerialnych, pozaprodukcyjnych) została oceniona funkcja ochrony gleby, dla której respondenci zadeklarowali od 9 do prawie 11 pkt. Funkcje materialne lasu i gospodarki leśnej (funkcja dostawcy surowca drzewnego oraz las jako miejsce zbioru owoców i grzybów) uzyskały odpowiednio prawie 9 i 7 pkt. Uzyskany obraz preferencji odnośnie do najważniejszych publicznych funkcji lasu wskazuje, że społeczeństwo ocenia wyżej znaczenie funkcji ochronnych, wpływających na jakość życia (ochrona powietrza) oraz funkcji ekologicznych (las jako środowisko życia roślin i zwierząt), niż funkcji społecznych (funkcja rekreacyjna). Realizacja potrzeb poczucia bezpieczeństwa (ochrona szeroko rozumianego środowiska naturalnego) związanych z funkcjami ochronnymi jest ważniejsza niż potrzeby samorealizacji, których zaspokojenie gwarantują funkcje społeczne, w tym przede wszystkim rekreacyjna funkcja lasu.

2. Respondenci w licznych badaniach w jednoznaczny sposób określili typ drzewostanu, w jakim chcieliby wypoczywać. Wyrazili swoje opinie zarówno werbalnie jak i wskazując zdjęcia przedstawiające różne typy drzewostanów. Drzewostan jaki stworzyli respondenci, a

który byłby najlepszym miejscem dla wypoczynku i rekreacji, opisali jako: wysoki, stary, z dużą ilością światła docierającego do zazielenionej pokrywy dna lasu, o mieszanym składzie gatunkowym i bogatym składzie runa leśnego. Stworzony w opisie werbalnym model tylko w nielicznych przypadkach znalazł potwierdzenie w wyborach zdjęć przedstawiających różne rodzaje drzewostanów. Wybory respondentów w przypadku pytań w których wykorzystywano zdjęcia, były bardzo różne, począwszy od wskazań na las o charakterze parkowym (LKP LJ, BŚ, LM w Łodzi – odpowiednio 32 i 19% badanych), przez wysoki drzewostan sosnowy w wieku około 80 lat, z warstwą podszytu, który wybrało ponad 25% w LKP LOD i tylko 8% badanych w regionie śląskim, do widnego lasu liściastego z rozwiniętą pokrywą runa leśnego, na który wskazało 20% badanych w LKP LW i 9% w LKP LJ. Uwzględniając uzyskany opis modelu oraz regionalne zróżnicowanie we wskazanych zdjęciach, stworzony przez respondentów model drzewostanu wraz z odpowiednim zagospodarowaniem uwzględniającym preferowane elementy infrastruktury turystycznej, a ponadto łatwo dostępny dla ludzi, będzie z pewnością miejscem chętnie i licznie odwiedzonym przez turystów i osoby poszukujące miejsca wypoczynku i rekreacji, niezależnie czy jest on położony w pobliżu miasta czy wymaga dalszej podróży.

3. Niezależnie od problematyki prowadzonych badań społecznych znaczenie dla uzyskanych wyników mają: miejsce, czas oraz kontekst ich realizacji – „kogo” i „o co pytamy”? Na tego rodzaju zależności wskazuje również wyniki przeprowadzonych badań. W przypadku mieszkańców regionu podlaskiego i śląskiego, respondenci ankietowani w miejscu zamieszkania wyraźnie preferowali funkcje gwarantujące zachowanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego w najbliższym otoczeniu, które wpływają na jakość codziennego życia (potrzeby bezpieczeństwa) – poczucie bezpieczeństwa „środowiskowego”. Wypoczynek i rekreację (potrzeby samorealizacji) w okolicznych lasach uznali za funkcję o mniejszym znaczeniu. Uzyskane wyniki wskazują, że występuje wyraźna różnica w sposobie postrzegania lasu przez mieszkańców obszarów uprzemysłowionych oraz obszarów rolniczych, jak również mieszkańców i turystów.

4. Badania pokazały również jak duże znaczenie dla uzyskanych wyników ma sposób zadawania pytań oraz kolejność kategorii w kafeteriach. Wszystkie badane publiczne funkcje lasu, poza funkcją ochrony powietrza, uzyskały najwyższą średnią wartość w wariancie, w którym dana funkcja znajdowała się na początku listy zestawu funkcji, dla których respondenci mieli przypisać określone wartości. I tak, funkcja dostawcy surowca drzewnego w wariancie w którym była na pierwszym miejscu uzyskała 13,1 pkt, co jest wartością ponad dwukrotnie wyższą od wyniku dla tej funkcji w wariancie, w którym była na ostatnim miejscu (6,4 pkt). Mimo, że różnice w przypadku pozostałych funkcji są znacznie mniejsze, to uzyskane wyniki wskazują, że istnieje zależność między sposobem uszeregowania kafeterii a uzyskanymi wynikami. Wydaje się, że w przypadku stosowania pytań, w których respondenci muszą wartościować zjawiska istnienie konieczność zastosowania różnych wariantów kolejności kategorii w kafeteriach i stosowanie jako miernika badanych zjawisk, średniej ważonej uwzględniającej wszystkie zastosowane układy.

Literatura

- Bańka A. 2002. Społeczna psychologia środowiskowa. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe Scholar., 418 ss.
 Beck U. 2004. Społeczeństwo ryzyka. W drodze do innej nowoczesności. Warszawa, Wyd. Scholar, s. 372.
 Gołos P. 1998. Problemy wyceny publicznych funkcji lasu. *Sylwan* 12, 63–76.

- Gołos P. 2001. Wycena wartości ekonomicznej rekreacyjnej funkcji lasu na przykładzie Leśnego Kompleksu Promocyjnego Gostynińsko-Włocławskiego. Rozprawa doktorska. Warszawa, SGGW.
 Gołos P., Janeczko E. 2000. Pozaprodukcyjne funkcje lasu i źródła ich finansowania w opinii Polaków. Badania opinii publicznej OBOP. [W:] Potrzeby społeczne w zakresie pozaprodukcyjnych (publicznych) funkcji lasu, źródła ich finansowania oraz konsekwencje dla gospodarki leśnej na przykładzie wybranych regionów kraju. Dokumentacja naukowa Inst. Bad. Leś., Warszawa.
 Gołos P., Janeczko E. 2002. Las i jego funkcje w opinii Polaków. Badania opinii publicznej OBOP. [W:] Modelowe zagospodarowanie lasu dla rekreacji i wypoczynku w wybranych LKP – badania opinii publicznej. Dokumentacja naukowa Inst. Bad. Leś., Warszawa.
 Gołos P., Kaliszewski A. 2006. Analiza porównawcza metod oceny i wyceny pozasurowcowych funkcji lasu na przykładzie reprezentatywnego obiektu w Polsce. Dokumentacja naukowa Inst. Bad. Leś. 124 ss.
 Grzywacz A. 2004. Potrzeba poszanowania różnorodności biologicznej lasów przez uczestników ruchu turystycznego. [W:] Problemy zrównoważonego rozwoju turystyki, rekreacji i sportu w lasach. Warszawa, Akademia Wychowania Fizycznego, 15–26.
 Jagemann H. 2004. Sport i rekreacja w koncepcji zrównoważonego rozwoju. [W:] Problemy zrównoważonego rozwoju turystyki, rekreacji i sportu w lasach. Warszawa, Akademia Wychowania Fizycznego, 59–65.
 Kaplan S. 1995. The restorative benefits of nature: Toward an integrative framework. *Journal of Environmental Psychology*, 15: 169–182.
 Klocek A., Gołos P. 2000. Ekonomiczne aspekty gospodarki nadleśnictw Puszczy Białowieskiej. *Prace Instytutu Badawczego Leśnictwa, Seria A, 2*, 101–108.
 Krzymowska-Kostrowicka A. 1997. Geoekologia turystyki i wypoczynku. Warszawa, PWN 240 ss.
 Nowak S. 1997. Pojęcie i zastosowanie wywiadu jako techniki zbierania materiału. [W:] Badania empiryczne w socjologii. Tom I. Tyczyn, Wyższa Szkoła Społeczno-Gospodarcza w Tyczynie, 462 ss.
 Sztompka P. 2004. Socjologia. Analiza społeczeństwa. Kraków, Wydawnictwo Znak, 653 ss.
 Tomalak M. 2006. Postrzeganie drzew, szkodników oraz zabiegów ochrony roślin na obszarach parków i lasów miejskich. *Postępy w Ochronie Roślin*, 46 (1), 337–343.
 Ulrich R.S. 1984. View through a window may influence recovery from surgery. *Science*, 224: 420–421.
 Wilson E.O. 1984. Biophilia: The human Bond with other species. Harvard University Press, Cambridge, pp. 159
 Winiarski R., Zdebski J. 2008. Psychologia turystyki. Warszawa, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, 152 ss.
 Wolski P. 2002. Rozpoznawanie i ocena wartości krajobrazu. [W:] Ocena i wycena zasobów przyrodniczych (red. J. Rylke, J. Szyszko, P. Jeżowski). Warszawa, Wydawnictwo SGGW, 161–182